ISSN: 2349-8269
Dimapur Government College Journal • Vol. IX • Issue No. 1 • 2023
An Annual Peer-Reviewed Journal

Tieyie Diemvü Keyie Ketsur

Neizevonuo Suokhrie

Author's details

Neizevonuo Suokhrie
Research Scholar & Assistant Professor, Pfutsero Government College.
Email: neizevonuo@gmail.com

Puomho

Tenyimia diemvü (oral literature) dze kephrü nu tieyie diemvü thau meyie se keba ngulie kekreilamonyü Seyie puo diemvü kephrü sü Seyie süu dze kephrü kemhie zo. Siro u chie u vünuoko kelhou teiu nu tse kethukeru tuo mo süla thiedzü lhou keriemia dze silieketuoe tieyie diemvü keyie ketsur geinu rübei silieketuo zokecü la. Seyie puo diemvü nu ha tieyie diemvüko se puo bode chü di diemvü mhathu rhitho kekreikecü kekra pese lalieya. Mhathu hau nu tieyie diemvü icü ha puoca kedipuo shikecü keputuo. Süsie mhathuu za kenie chü di, za kerieu nu liro tieyie diemvü bodeko bahurei kikemhiekecü rhi kro puo nunu tieyie diemvüko keyie tsurlie shikecü mu za kenieu nu liro tieyie diemvü keyie ketsur chaü kekreikecü kro puo chiepie catse chülie di kedzütho nunu kepukecü chütuo. Silietse Tenyimia diemvü dze kephrü nu tieyie diemvü dze si pevilietuo mu u Tenyimia diemvü kesou kezivi caülako rei silietuo.

Keywords: Tieyie Diemvü, Dzetho, Keterhuokecü, Dzeyie, Keriekimia Geizo, Thepfhetheü, Kichüki, Dahou, Shadze.

Scanned with OKEN Scanner

1.0. Dietherie

Tieyie diemvü iro kethukeru jü di themia tie nunu U krü u tsanuo dzeko pu keyie vor nuoyie puo ki shü di süu nunu kepu keyie la pie nuoyie kekreiu kishü izo kevorko üse tieyie diemvü idi pu ba. "Tieyie" icü die hauha diela kenie ba mu themia tie nunu pu keyie kevor nunu "tie" mu keyie icüu nunu "yie" idi "Tieyie Diemvü" isidi petho separ. Tieyie diemvü nu liro dzetho (legend), keterhuokecü (myths), dzeyie (folktales), dievi (proverbs), noumhamhale morei mhachie (riddles), Geizo kewe siro themia tie nunu keriekimia dze keyie kevor rhitho kekreiko rei üse tieyie diemvü üya.

Tieyie Diemvü-e thiedzü u krünuoko u khru u melou mu u siele kevi se pemo pie tuo di keyie tuoyakezha kinyi kezha puo. Uko la tieyie diemvüko ha mhasi chau (Medium of knowledge) zo. Tsie kepuketuo caü liro kikemhiekecü rhi puo nunu u Tsiepfumiakoe u mhasi peyuko tsiu u kelhou rüliko keyielieya shikecü huo kecali di kepushütuo.

2.0. Tieyie Diemvüko Keyie Tsurkecü Chau (Means of Transmission)

Tieyie Diemvü rhithoko nu üca noudo pie peyumhasi mu mhasimhale kerükriethoko sa kemvüpie rhitho kouri keziviko rütso chü keba kekra keyie sevor u tsokelieko ngulie. Tieyie dzeko tse u tsiepfumia mhasimhale, mechü kekhakecü zho, kepechü kepekrokecü, ütsali-thepfhetheü, nacünanyü, kepele (faith), noudonoule, thiethie kelhou nu kerüükere se üdzülieyakezhako, thekhruothenyi, kenei tei, nousuo tei mu kelhouzho nu mha kekreikecü pete rei themia tieu nunu lielie (received), pekrulie (preserved) mu keyiekeshü (transmitted) kinyi puo. Siro Tenyimia Tieyie diemvü liro i) Thedze kepu (dzewe), ii) Ükezo (geizo) mu iii) Thepfhetheü rhiu nunu keyie pekrathoshüya. Mhaca kemeyie se hako kecali di mehoshü khe.

2.1. Thedze Kepu (Story Telling)

U Tenyimia ha thedze kepu mu kerünyü u nei seya. Mu sükize di thiedzütho u krünuoko teiki nu thedze pu keyie zo se tsur tsie kethukeru

Scanned with OKEN Scanner

nyikelie tsokeshü dzewe kra phikecü ngulie. U Tenyimia dzeweko mehokeshü ki thedze cha phi zoya mo derei rünyü u nei se mu thedzeko geinu kepetha kevi puo moro themia kelhou nu chü mu peleyakezha ketho dzeko ngulielie meya zo. Tsie Kepenuopfü pezie rei u Tenyimia Diemvü thau nu diemvü rhitho kekreikecü kekra chü penyilie bate mu süko kekra rei keriekimia teiki nu keyie se kevor dzeweko pie puo mvüdze chücü nyi siro dzewe u nei sekecü kekra rei thupieketuo ngulieliete.

U Tenyimia dzeweko phrü kesie ki mha u nei mu u ngo sekecü puo sü thedzekoe themia kelhou rüliu ze keperotoutou keba ngulieya. U dzeko ha dzetho mu noudo kevi tsiu kelekemedo kevi sedi thedze pethopie pukecü rei nyi. Siro thedze kiketso ketho mu kiketso themia thuo u kele kevi se petholie shicü si kekrei motaya. Sirei dzeweko rhitho kekreikreikecüko pemvü di Dzeweko chie kekreipie Dzetho (Legend), keterhuokecü (Myths), Dzeyie (Folktales) idi kepulie viya.

2.2. Dzetho (Legend)

Dzetho liro thiedzü u krü u pfutsanuoko teiki nu thedze pu keyie zo se tsur kethukeru nyikelieko pu ba. Siro dzetho liro rünyükelieu kemhietou di kethodzeu thu seketuo dzeko pu ba. Dzetho ikecü die hau tse kekramia die nu "Legend" isiyakezhau pu. Dzetho (legend) dzeko liro suomia thedze zoshü morei separshü shikecü themia za rei siya mo. Siro dzewe hako thiedzütho u chie u vümia teiki nu sedekelie tsiu sidi thephou kekra themia tie nunu keyie mu keyie zo tsur tsie kelhoumia tsokelie morei kethukeru chükelie dze phreya. Thedze hako thephou kekra voketa ki dzekecü la kedithede puo ketho shikecü pulie reya zo shierei thedzekoe thiedzü u krünuo kelhouzho nu mu Seyie puo moro themia kepekro di lhouyakezha krotho puo kelhoubo-u la puoca nyi mu uko kelhou dze kethotouko pemvükecü chüya. Dzetho dzeko tieyie nunu kepu keyie kevor u themia u lisi kekrei zaza di puya ürei süko üse u kelhouzho bodeko üdi peletuotaya. Dzetho hako liro themia puo kelhoudzelie vi, thechü, lhenu vie nya (natural object, thakie, ketsie, seibo etc.) morei mechü rüsierülou kehoupuorei thiedzü u tsiepfumia kelhouzho pemvü di pukeyie kevor dzeko üse dzetho idi pulie vi.

Scanned with OKEN Scanner

2.3. Keterhuokecü (Myths)

Thiedzü u krünuoko teiki ha kethekhrükecü dze mu keterhuokecü dze kra seya, siro terhuo kevi rei mu kesuo rei nyiyakezha pele di lhou vor. U krünuokoe terhuomia miawenuo, Chükhieo, Kesüdi, Rhuolo, Ruotshe, Kamvülhouphrei, Meciemo, Temi hakemhie kro puo tuokecü pele. Siro terhuoko donu kipu rhuo puo nyi mu süue mha pete mho Niepuu chü ükecü rei peleya. Siro Dr. Khrüvolu leshüda, "Tenyimia Geizo Cabo Dze Kephrü" nu pushücü,

> *Thiedzüe kethekhrükecü morei themia kesikele mhota liro süko pie terhuo dawataya* (Keyho, 2015).

Süsierei, themia kethemoukecü; süusü themia mu terhuomia donu mha chükelie kekuo nyiyakezha dze rei tuocü ngulie (thakie, Rhalieü Themou). Themiae terhuomia ze kepero di mha chükecü, thakie, Temi Mi Kevü Dze.

2.4. Dzeyie (Folktales)

Dzeyie liro thiedzü keriekimia teiki nu thedze pu keyie tsurkecüko pu ba siro dzeyieko tse bahurei thedze ketho kemo dze (stories that are considered to be false) morei themia noudonouleu nunu preiketuo kepele (Superstitious belief) se thedzeu mvüdze chükecüko pu ba. Sirei dzeyieko phrü kevo ki kelhouzho nu si morokesuo mhasi morei kepetha kevi tuo di ngulielieya, themia morei khunuo dze, mha kemeyie huo sedekelie dze mu dzeyie nu tse thedzeu nu rüsiemia puo bu mha chülie kenjücü morei ketholie kenjükecü puo ze kedzü meya (a character must faced an impossible test). Thakie, U Kiriko mu Nhachüko Dze, Tefü Themia R i Chüketa, Themia, Terhuomia mu Tekhu Uko Dze ikecüko.

3.0. Geizo: Keriekimia Geizo

D. Kuolie thukeshü leshüda Diemvü Rhitho Bodeko icüu nu puo geizo ca thukeshü hakemhie,

> *Geizo iro Kekradie nu 'Poetry' icüu ze kemedekecü nu ba. Hau liro catse pete bopie kiekecü rhi nu ba. Dieza hau liro dielou kenie teshü kesapie zatho hau chü – "gei" iro themia mhale nu ketuo neiüko puo*

Scanned with OKEN Scanner

dze mu puoca nyi phre süla ükezomia puoe süu dze le di chiekeshü la 'gei' icüu par. Siro 'zo' icüu ro dietho yopuo mu hau cae medo se kepar-u pu ba (Kuolie, 1992).

Geizo ca liro diekouri kezivi, diesou, diekhre, diekou, dievi, icüu geinu kecali di ükezomia u kele phrakeshüu zo (Keyho, 2015).

Süla geizo iro themia puoe puo nou kenei, puo nou kemehü morei puo nouchütho geinu diebo puo chielie di süu pemvü di puo noule kesouthoko phrapie chazou shükeshüu ireilie vi. Sükosü mha puo keneitho reilie vi morei puo nou kesuotho nunu rei chie se parshülie vi zo.

Thiedzü u krünuoko teiki geizo ha se mha kekhotho puo chüya ücü ngulie. keriekimia geizoko meho kesie ki die kesou, kezivi, dzewhi rhitho kezivi, siro die se kesi rhitho kekra ngulielieya. Mu thiedzü teiu nu liro üzokecü u kele vi sekecümia nyiya üsi. Mu süla khriesarüümia vo keselie ro geizo zo kesimia bu geizo shü mu khriesarüüko bu süko pemo ibaya üsi. Thiedzü teiu nu geizo diecako rükra balieketuo la geizo zoshü ro themiako bu pemo baya üsi kekreilamonyü themia kepekrolie liro miapuo geizo cha puo rükralie mota rei kekreiu rükralielie idi geizo-u pejüwa molieketuo la. Süsierei hai zo di mhaphrü pemo kebako we rükra mo zita morei pemoketuo rei puotei lietayakezha ngulie derei pie tsali chüta tse pemo zilieya mu si cha balieya. Süla thiedzü teiu nu geizo zolie mu se tsali chülielie iyakezha la geizo rei kra seya mu Geizo geinu mha kekra keyie se vor thie tsokelie chü.

4.0. Thepfhetheü

Tenyimia ha thepfhe vi mu thepfhetheü u nei se di kepekrokecü pete khre nu rei thepfhe chüya ücü silie. Themia khathomia huo zo mo liro u pfheü phrapie ütsali chü phrelieya tsiu thepfhe u neikecü ki ze di tuo kepekro kepa pete, thekhruothenyi nyi di kepekrokecü pete nu mu mhathomhachü kekreikecü pete khre nu thepfhe kreikreikecü nyi di kepekroya. Süla u thepfhetheü kra phikecü ngulie. Siro U krünuokoe u lisi kepu kekie di thepfhetheü kekreikecüko keyie pie nuoyie puo sie puopuo idi keyie zo ketsur ngulie. Geizo zo kesimia bu geizoko zoshü mu sidi geizoko pie lige puo khielie di se tsali chükecü chüya. Ükezomia geizo zo liro tsalica geizo nu kemejü zho-u medzitou di geizo zoshütaya

Scanned with OKEN Scanner

sidi pie thepfhetheü chü kepekrotuoya. Siro ha zo kemo mialiu rei thepfhe kekrei huo rei chükecü ngulieya. Hakemhie di thepfhetheü nunu u tieyie diemvü rhithoko ha keyiepie nuoyie kekra ki shüshü tsur di thie u tsoliewe. Tieyie Diemvü nu u tsiepfumia dze keyie pekratho mu kemecütho puo sü thepfhetheü nunu zokecü pulie vi kekreilamonyü hai zo di thedze puo kepu lawe mia puo thuo rei va kenieu kerieu kemhietou di pulie retatuo derei thepfhetheü nunu süu kelikecüwe kerieu kemhie di thepfhe cako rükra di thepfhe chü keyietuolieketuo chülie vikecü la. Haha la phichümia pucü rükra balieketuo la geizo zopie thepfhe kekreikecü rei chüya ücü silie.

5.0. Tieyie Diemvüko Keyieshüyakezha Thechü kro puo

U tsiepfumia kelhou nu kekrothokecü se kenieputho chüya mu süla u tsiepfumia kelhou teiu nu ha ramia pete kesi mu kezevi, kekhruohi phre tsiu huoniehuo dze medo di lhoukecü ketheguo phi vor ücü dze siya. Siro thiedzü we mhasi pfhüketuo la mhasiki kreikecü ba mo derei kekrotho di lhoukecü geinu mhasi tsiu pehupeyu kesouthoko chü penyilieyakezha zo. Kekrotho di lhou mu dieu geinu kenousi di lhouyakezha ki ze di die pfhephra morei tiedieu geinu mha morokesuo pete keyiepie huoniehuo ki shülieya mu süla u tsiepfumia kelhou nu kepekrokecü pete nu tieyie rhitho-u geinu mhapete keyie pie nuoyie puo sie nuoyie puo idi kelhouzho pete vorkelie chülie.

Siro puorhi kekreikecü nunu kepekroyakezha kemeyie huo liro kikru krotho morei Kitiekinu, thetshü krotho, peli krotho, kichüki krotho, thehoutheba hakemhiekecü kro puo nyiya. Siro kekrothokecü hako pete nunu rei tieyie diemvüko keyiekecü chülieya. Siro hakoha rei kho petsepie, Kikru morei kitiekinu kekrothokecü liro thechiethezho keviko keyie pekratho chülieya, thetshü mu peli krotho siro kichü krothoko nunu mechü kelhouzhoko keyie pekratho chülie. Süsie thehoutheba morei dahouko nu liro thezho kerüguo morei thecathepi chü tsiu rüna mu ramia la thenyie kerüükere pete pecapepikecüko kekhotho thau nu ba. Mu süla hakemhie di thiedzü u krünuoko teiki nu kepekrokecü tha kekreikecü hakemhie kro puo nyi mu hako geinu tieyie diemvüko ha phou puo sie phou puo idi keyie zo tsurliewe.

Scanned with OKEN Scanner

5.1. Kikru morei Kitiekinu

U Tenyimia kelhou ha meho vo ro thezho kevi (moral values) mu metemezhükecü (modesty) zho kevithoko se di lhou vor ükecü u krünuoko kinu silie. Tenyimia kelhou nu bahurei kitiekinu morei miphuki kemetekemezhü pie kikru kepetha siertayakezha la metemezhükecü ha pie u zho kevitho chü vorcü ngulie. Mu sütuoi themia puo kelhou nu thezhotherüli keviko rei pete miphu ki nu miakrünuokoe mia nuonuo kechüko pethalieya. Hakemhie di mialiu kelhou (personal) nu se morokesuo zho rüli kevi keriethoko ha kikru nunu silietaya. Mu sükemhie thezho kevi süko keyie lapie nuoyie puo sie nuoyie puo idi keyie tsurketa ngulie.

5.2. Thetshü Krotho mu Peli Krotho

Tenyimia ha u kro u khrie u nei mu rhu se tsiu kepekro pevi se di lhouyakezha seyie puo. Mu süla Tenyimia kelhou nu khriesarüü chü u phi u dzie mia methalieta tse thetshü krotho idi u kro khriemia kethechü kebako keze di kepekro sedetaya. Mu sidi keze themia kelhou nu kepechü kepekrokecü kelhou nu kikemhie morosuo shikecü kelhouzho pete dojü sedetaya. Thetshü krotho liro khriesarüünuomia teicie 12 mese parketako kelhouzha kemethazaza di uko bu keze kekrotho di kepekrokecü chü sedelieya üsi. Sidi uko bu themia puo u kelhou nu u thuo u zhazhü kepfhe kele rübei mo di kekhriehi kekhoya tsiu huoniehuo nou chü pemvü di mhatho kekreikecü pete dojü sedekelie chütaya. Miapuoe puo kelhou nu thetshü krotho nu kepekro sedeketashü puoca mechü kelhou nu mia ze kepekrokecü zho rüli keviko sedekelie puo zo. Thezho therüli kevi huo tse mia khriekelie, mia ngumezhiekelie, kekhruohi mu lhou ketoukerükecü, kethezie di lhou morokesuo, etc., hakemhieko dojülieya.

Siro peli krotho rei kekreikecü nyiya üsi, peli krotho nu liro u kelhouzha kekrei sedi kepekrokecü rei chütaya, siezanuomia, siezedzürie, khriethokhriechü hakemhie di puothuo kepekrolie kevi kruu nunu pelikecü chüya. Krotho haut se bahurei mhatho mhachü nu kekhruohi kekhoya di mia puo mhatho chükecü krotho. Liemou di u thuo u khou u lie chüketuou ki khunhie puo tsu miapuo mhatho chüwawa idi kepekro unei di kepeza mhathoko chükelie. Mu peli krotho hako rei u

Scanned with OKEN Scanner

tsiepfumia teiu nu meyie phiya üsi. Siro keze mhatho mhachüko chütuo shierei thepfhetheüko rei chü, thehethehieko rei chü idi u krünuo kinyi kevi kekra keyiepie nuoyie puo sie kekreiu tsü lashüshükecü rei chüya.

5.3. Kichüki Krotho

U tsiepfumia teiki kichüki krotho meyie seya üsi. Kichüki üse mhasiki kekhotho (highest institution) puo chü vor. Tenyimia kelhouzho hau mehokeshü ki kichüki üse mechü kelhou (social life) nu la mhasilie morokesuoko dojükelie tha kekhotho puo ükecü pulie vi. Khriesarüümia khinhie gei tsu terha lie nu mha chütuo di theva vor kichüki nu kepekroya. Siro rüna puo nu themia ketsa kekra geinu kichüki rei ketsa kekra nyiya, süla rüna puo nu zorei kichüki dia, pengou rei batuo mu sükezie rei morei sükitsa reitalie vi.

> *Kichüki ikecü puoca themia kekra keze di ki puo nu zhükecü üse kichüki iya* (Chücha, 2017).

Siro thepfuko la kichüki krei mu thenuko la kichüki krei idi kichüki krotho nyi ücü silie. Sidi kichüki nunu mha morokesuo pete dojülieya.

5.3.1. Thepfumia kichüki

Keriekimia kelhou teiki thepfumia ükecü pete vo kichüki nunu kichü phreya mu sidi kichü zhü nunu chüterhü dzeko kepu mu terhü do: zhie, rüngou, pezhü kemhieko kepie do pete rei se kepethalieya üsi. Siro terhümia u whuotuoü vorzhü liro kichüki nunu sie dojü kemethalie di terhümia pre mu ngumvümia ze keperhie mhailieya. Süla chüterhü teiki la kichüki ha mha kemeyietho puo chü vor ücü silie. Süsierei terhü geilie ro vo kichüki nunu rüprie cüya, kichüzhü geinu thepfhetheüko rei pete dojülieya üsi. Süsierei kelhouzho, u krüpfutsanuo dze, liecielierhi, kecielikhi rhikelie, merhamerü kedo mu thiethie kelhou la se morokesuoko pete sa di thezhothechieko pete sa dojülietaya. Bahurei khriesanuomia kemedzüko la kichüki liro kedojüki kemeyietho-u zo. Süla tieyie diemvüko ha thiedzütho kichükiko nunu keyie se tsurkecü ngulie mu tieyie diemvü dzephrü nu kichüki dze si morosuo beikecü ngulie.

Scanned with OKEN Scanner

5.3.2. Thenumia Kichüki

Mia krünuoko thuo kerüchülie di rüünuomia u kelhouzha ketou bakecüko bu keze kichüki nunu kepekro mu kichü di u kelhou nu si morokesuoko pie u petha voya üsi. Hau la miakrünuokoe vo kikru puo vasilieya sidi kichüki peyashüketuopfü bu rüünuoko tahitarho votaya. Süla süpfüe themia kelhou nu mhachü morokesuoko, thezho therüli keviko, terhiterhie: Zotsha keze, zotsha kenyo, pfhe kedo, kelo kedzikecü, chiecha, chiepha hakemhieko pete dojüya. Siro kitiekinu mereiko, thepfhetheüko tsiu thenumia kikemhie di kekriekenhyü chü pa ro u nupfu u nuonuoko thekerhirhuotuo shikecü zho kekreikecü pete pie kepethalieya. Mu sidi thenumiakoe nhyü pata kemochie kichükiu nunu kikru puo kimhie di se morosuo shikecü mu themia kelhou nu kepekroyakezha nu morokesuo pete pethapfülieya üsi.

Hakemhie di khinhie gei tsu lie nu mhachü tuo mu theva gei thepfumia rei mu thenumia rei u thuo u kichükiko nunu mha morokesuo pete dojülieya, mhasi kekreikreikecüko lielieya mu sidi kichüki nunu thedze these, ütsali, helim kemhieko dojükelie rübei zomonyü ukoe keze thehethehieko rei chü, u nei rei kepu idi kepekro u nei seya üsi.

5.4. Dahou

Thenumia la liro kichüki nu mu thetshü krotho morei peli krotho rübei nunu kepekroyakezha dze kesi zo derei thepfumia la we dahou nunu rei mha morokesuo kekra kerüchüya. Hau nu liro thupfumia bahurei phichü pehümiako u hie zu shüpie vor di dahou geinu kerüchü baya. Siro nhicu khriesamiako rei dielie chü uko khie ra vo di mhasilieya mu sidi mhasi keyiepie ketsülieya üsi. Dahou huo liro ketsie pfhe kemetou mu ketsie pfhe kerükriepie baya mu huo liro kijü rhiu ze di pfhe pie baya isi. Sidi thepfumiako mu phichümia vor ba houpfü/jiepfü di kerüchü kehoulieya. Hako nunu thepfhetheüko rei chü mu theheko rei chü isi baya üsi. Siro dahou kemhieko ha mialiu vie mo di krotho morei terhüba dahou idi dzepie baya üsi.

Thakie: nhicumiako vo dahou vakhriepfü di phichümia die sishü mu sügeinu mhasilielie vorya ücü pu.

Scanned with OKEN Scanner

5.5. Shadze

Shadze hau rei keze kekrotho di kerüchü kepekrolieyakezha puo. Hau sei dupie vor chüya mu shadze liro puo ra chü di rükrie sieya. Mu themia mhitsie kevi, thechü kerükrie ra nu chüpie baya. Sidi rüna nu morei u kizou mha huo se mechüu pesi morosuota liro pfü shadzeko nunu pheshie di kepesishü ro themia pete dielieu si volietaya. Siro rüna nu terhüba puo puothuo puo shadze dzepie babayakecü rei ngulie. Süsierei shadze hako geinu kepekro di thedzetheseko rei kepu kekie mu thepfhetheüko rei chü idi kepekro pevi se baya üsi. Süla tieyie diemvüko ha hakemhie di themia vo kepekro bayakezhako nunu keyiepie huoniehuo ki shü mu nhicumiako sükosü ngu mu sishü di liepie u vie chülielie idi nuoyie puo geinu u kinyi keviko keyie pie nuoyie puo ki shüshü ivorwe.

6.0. Diethela

Diemvü kephrü nu Tieyie Diemvü thau ha meyie se ba. Seyie diemvü dzeko phrü vo liro seyie pete rei tieyie diemvü geinu sede sierkecü ngulieya. Leshümhasi mu kethukeru u donu vorkecü teicie 137 ki puo zoluo mu thiedzü u krünuoko teiki kethukeru ba kemo la thedze kepukeyiekecü hau pie mha kezhatho chü vor üsi. U tsiepfumiakoe keselie liro mhasidie, dieviko se di kerüchü kepu kekie siro sü zokemo noumhamhale/mhachie kemhieko kepu di kepekro ketheguo sekecü chüya ükecü ngulie. Hako dze pede di mehokeshü ki u tieyie diemvü rhitho kouri zivi sekecü ngulielie ba. Mu tieyie diemvüko dzephrü chükecü nu tsie kepu keba caü kikemhie di tieyie diemvüko ha keyie se tsurlie shikecü dzeko kepukezhü se puo ükecü lewe.

Kekhruohi Leshudako

Chücha, Neichüriazo. *Tenyimia Kelhou Dze*. Kohima: Ura Academy Publication, 2017.

Keyho, K. *Tenyimia Geizo Cabo Dze Kephru*. Dimapur: Heritage Publishing House, 2015.

Kuolie, D. *Diemvü Thete Zho*. Kohima: UAP, 1992.

Scanned with OKEN Scanner

—. *Tenyimia Diemvü Thete Kerieu*. Kohima: UAP, 2004.

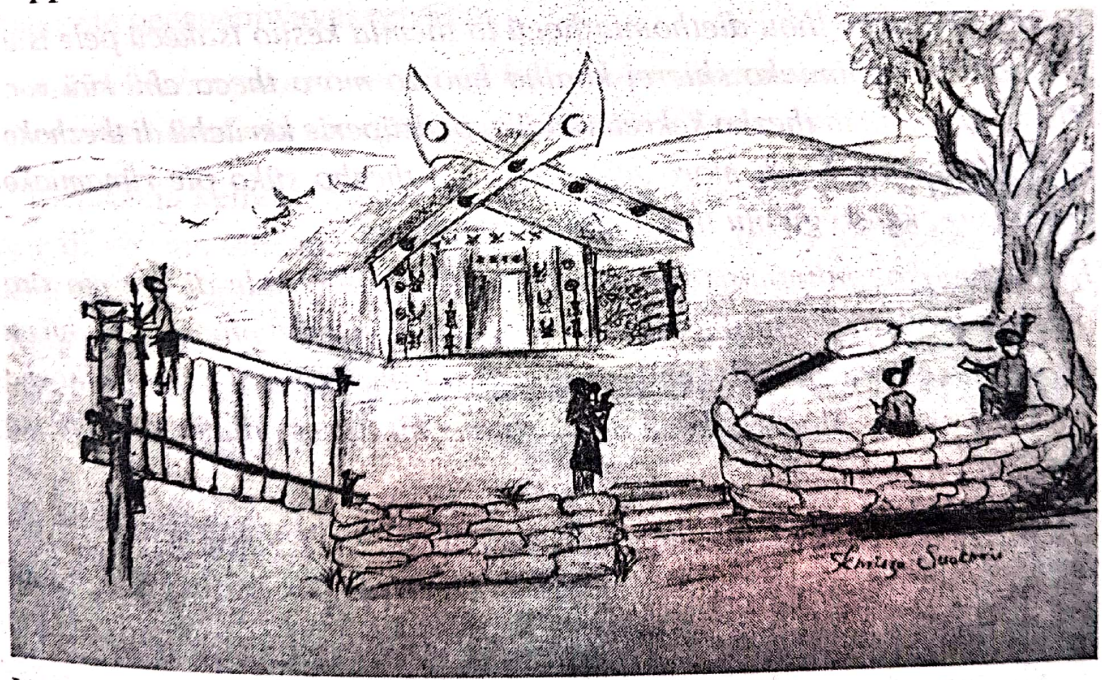
Shürhozelie. *Phousanyi*. Kohima: UAP, 2021.

Zetsuvi, K.S. *Traditional Culture of the Angami Nagas*. Dimapur: Heritage Publishing House, 2014.

Personal Interviews

1. Interview with Ketshungunuo, 19th December, 2021.
2. Interview with Lhouvizhü, 07th January, 2022; 09th June, 2022.
3. Interview with Vozoü, 14th April, 2022.
4. Interview with Medoselhou Keretsü, 08th June, 2022.
5. Interview with Lhoutsüvi Paphino, 16th November, 2022.
6. Interview with Yaselie Rüpreo, 22nd November, 2022.

Appendix – I

Mirhi: Tieyie Diemvü Keyieshüyakezha Thechü Huo